

**9ο Διεθνές Συνέδριο
για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας
Λάρισα, 20, 21 & 22 Οκτωβρίου 2023**

**Εκπαιδευτικοί και κακοποίηση ανηλίκων. Αναγνώριση δεικτών
επικινδυνότητας**

Κόφφας Στέφανος PhD

Επιστημονικός Συνεργάτης Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Περίληψη

Η αναγνώριση συγκεκριμένων χαρακτηριστικών ως πιθανών στοιχείων κακοποίησης και παραμέλησης ανηλίκων είναι σήμερα πιο αναγκαία από ποτέ, τόσο λόγω της αύξησης των περιστατικών, όσο και των σοβαρών συνεπειών που μπορούν να προκαλέσουν στην ψυχοσυναισθηματική εξέλιξη και την μετέπειτα πορεία στη ζωή του παιδιού. Το οικογενειακό, το σχολικό αλλά και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζει, δραστηριοποιείται και αναπτύσσεται κάθε παιδί παίζει καταλυτικό ρόλο στην αναγνώριση των λεγόμενων δεικτών κακοποιητικής συμπεριφοράς ή και παραμέλησης. Ειδικότερα το περιβάλλον του σχολείου θεωρείται κομβικό στην πρώιμη αναγνώριση, στην διαχείριση αλλά και για την έναρξη των απαιτούμενων διαδικασιών στην απαιτούμενη αντιμετώπιση. Κι αυτό διότι, το παιδί μέσα από τις μαθησιακές, παιδαγωγικές δραστηριότητες, εκδηλώνει με ποικίλους τρόπους, ανάλογα με την ηλικία του, την τραυματική κατάσταση που βιώνει. Η σωστή εκτίμηση επικινδυνότητας από τους εκπαιδευτικούς συγκεκριμένων δεικτών στην συμπεριφορά του παιδιού, αλλά και στις επαφές που έχουν με τους γονείς τους, μπορεί να συμβάλουν στην πρόληψη και την αντιμετώπιση τέτοιων καταστάσεων. Η συγκεκριμένη ανασκόπηση της ελληνικής πραγματικότητας όσον αφορά την αναγνώριση της κακοποίησης ανηλίκων από τους εκπαιδευτικούς, παρουσιάζει τα βασικότερα χαρακτηριστικά σημάδια ανίχνευσης και εκτίμησης της επικινδυνότητας που πρέπει να έχουν υπόψη τους οι εκπαιδευτικοί για την αντιμετώπιση τέτοιων περιστατικών, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των εκπαιδευτικών μονάδων.

Λέξεις κλειδιά: παιδική κακοποίηση, παραμέληση, αναγνώριση κακοποίησης, δείκτες επικινδυνότητας, εκπαιδευτικοί

Εισαγωγή

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (Π.Ο.Υ.): «η κακοποίηση και η παραμέληση του παιδιού, περιλαμβάνει όλες τις μορφές σωματικής ή/και συναισθηματικής κακής μεταχείρισης, σεξουαλικής παραβίασης, παραμέλησης ή παραμελημένης θεραπευτικής αντιμετώπισης, ή εκμετάλλευσης για εμπορικούς ή άλλους σκοπούς, η οποία καταλήγει σε πραγματική ή εν δυνάμει βλάβη που αφορά στην υγεία, στην επιβίωση, στην ανάπτυξη ή στην αξιοπρέπεια του παιδιού, στο πλαίσιο μιας σχέσης εμπιστοσύνης, ευθύνης ή δύναμης» (W.H.O., 1999). Σε αυτό τον περιγραφικό ορισμό του ΠΟΥ αναγνωρίζονται 4 μορφές κακοποίησης παιδιών, σωματική, συναισθηματική, σεξουαλική κακοποίηση και η παραμέληση. Οι μορφές αυτές παρόλο που εξετάζονται ξεχωριστά, ωστόσο συχνότερα συνυπάρχουν και στην καθημερινότητα συναντιόνται συνδυαστικά μεταξύ τους.

Η παραμέληση ορίζεται ως η αδυναμία κάλυψης των βασικών αναγκών του παιδιού και περιλαμβάνει τις εξής μορφές: α) φυσική (στέρξη επαρκούς τροφής, ρουχισμού, καταφυγίου, επίβλεψης ή ιατρικής φροντίδας), β) ιατρική (αδυναμία παροχής απαραίτητης φροντίδας για τη σωματική & την ψυχική υγεία), εκπαιδευτική (αδυναμία παροχής εκπαίδευσης / μόρφωσης ή κάλυψης ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών), δ) ψυχολογική (αδιαφορία για τις συναισθηματικές ανάγκες ενός παιδιού, όπως η αγάπη, η ασφάλεια και η αδυναμία παροχής ψυχολογικής φροντίδας).

**9ο Διεθνές Συνέδριο
για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας
Λάρισα, 20, 21 & 22 Οκτωβρίου 2023**

Η συναισθηματική κακοποίηση αναφέρεται σε κάθε είδους τραυματισμό της ψυχολογικής υπόστασης και της συναισθηματικής σταθερότητας του παιδιού. Περιλαμβάνει μη σωματικές μορφές απόρριψης ή εχθρικής αντιμετώπισης αλλά αρνητικά διακείμενες προς το παιδί πρακτικές όπως είναι η ταπείνωσή του, η χρήση κατηγοριών, απειλών και εκφοβισμού, η διάκριση εις βάρος του, η γελοιοποίησή του και άλλες. Είναι συχνά δύσκολο να αποδειχθεί, έτσι καθίσταται δύσκολη και η παρέμβαση. Επίσης, αυτή η μορφή είναι σχεδόν πάντα παρούσα όταν έχουν διαπιστωθεί και άλλες μορφές κακοποίησης (Ινστιτούτο υγείας του παιδιού, 2015).

Η σωματική κακοποίηση αφορά κάθε φυσική / σωματική βλάβη που υφίσταται ένα παιδί, η οποία δεν οφείλεται σε ατύχημα. Μπορεί να είναι κάθε πράξη που οδηγεί σε φυσικό τραυματισμό του παιδιού ή οποιοδήποτε χτύπημα (με το χέρι, με ξύλο, με ζώνη ή άλλο αντικείμενο) γροθιά, κλωτσιά, τράνταγμα, πέταγμα, μαχαίρωμα, πνίξιμο, κάψιμο ή δάγκωμα κλπ. Πολλές φορές η σωματική βία που λαμβάνει χώρα στο σπίτι ασκείται σε βάρος των παιδιών ως τιμωρία ή επιβολή υπερβολικά αυστηρής πειθαρχίας, τρόπου ανατροφής, νουθεσίας σε αταξίες ή και διαπαιδαγώγησης σύμφωνα με λανθασμένα πρότυπα, βιώματα των γονέων/ φροντιστών.

Η σεξουαλική κακοποίηση περιλαμβάνει πράξεις που αφορούν οποιουδήποτε τύπου επαφής συνήθως ενός ενηλίκου με ένα παιδί που στοχεύουν στη σεξουαλική ικανοποίηση του ενηλίκου. Ενέργειες παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης δεν είναι μόνο η διείσδυση με οποιοδήποτε τρόπο στα σεξουαλικά όργανα αλλά αποτελούν: η θωπεία στα γεννητικά όργανα, η διείσδυση στο στόμα ή τον πρωκτό, ο αιμομικτικός βιασμός, η έκθεση γυμνών μερών του σώματος, όπως επίσης και η προαγωγή / προώθηση του παιδιού στην πορνεία και η παραγωγή υλικού πορνογραφίας (Αγάθωνος & Γεωργούδη, 2009).

Στη διεθνή βιβλιογραφία αναγράφεται επίσης ως μορφή έκθεσης παιδιών σε κίνδυνο και η διαδικτυακή κακοποίηση. Πρόκειται για την κακόβουλη χρήση των υπηρεσιών που προσφέρει το διαδίκτυο μέσω των πολυποικίλων εφαρμογών της τεχνολογίας της πληροφορικής με σκοπό την παραπλάνηση συνήθως ανηλίκων. Η συγκεκριμένη μορφή γίνεται με την χρήση κάθε μορφής ψηφιακών μέσων, αρχείων και δεδομένων (cybersex, sexting, off line κακοποίηση, αποπλάνηση), που περιέχουν ευαίσθητα, προσωπικά στοιχεία και τα οποία μέσω ηλεκτρονικής ανταλλαγής, διάδοσης και ανάρτησης τους προσβάλλουν την υπόσταση, την αξιοπρέπεια του ατόμου και χρησιμοποιούνται συνειδητά (π.χ. ανταλλαγές αρχείων μεταξύ συνομήλικων) ή ασυνειδητά σε βάρος του (Australien Institut of family studies, 2001)

Το νομικό-θεσμικό πλαίσιο για την κακοποίηση παραμέληση στο σχολικό περιβάλλον

Οι βασικές αρχές της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, όπως κατοχυρώθηκε και στην χώρας μας με τον αυξημένης τυπικής ισχύος Ν.2101/92 (άρθρο 28 παρ.1 Σ.), αναγράφουν συγκεκριμένα μέτρα που οφείλουν να εφαρμόζουν τα κράτη και οι αρμόδιοι φορείς/υπηρεσίες για την υλοποίησή τους, τα οποία αφορούν: α) την προστασία από διακρίσεις (άρθρο 2), β) την περιφρούρηση του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού (άρθρο 3), γ) δικαίωμα στη ζωή και την ανάπτυξη του παιδιού (άρθρο 6), δ) η γνώμη και η συμμετοχή του παιδιού (άρθρο 12). Σύμφωνα με το άρθρο 19 τα συμβαλλόμενα κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα, προκειμένου να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή βίας, προσβολής ή βιαιοπραγιών σωματικών ή πνευματικών, εγκατάλειψης ή παραμέλησης, κακής μεταχείρισης ή εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής βίας, κατά το χρόνο που βρίσκεται υπό την επιμέλεια των γονέων του ή του ενός από τους δύο, του ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου στο οποίο το έχουν εμπιστευτεί (ΦΕΚ 1992).

**9ο Διεθνές Συνέδριο
για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας
Λάρισα, 20, 21 & 22 Οκτωβρίου 2023**

Πρόσφατα με τον ν.4837/2021 γίνεται περαιτέρω εξειδίκευση των μέτρων πρόληψης και αντιμετώπισης της παιδικής κακοποίησης, όπου σύμφωνα με το άρθρο 5 ορίζεται φυσικό πρόσωπο ως υπεύθυνος προστασίας ανηλίκων τσε κάθε φορέα παιδικής προστασίας, όπως επίσης και σε μονάδες προσχολικής αγωγής και διαπαιδαγώγησης. Το πρόσωπο αυτό σύμφωνα με το άρθρο 4 έχει την υποχρέωση αναφοράς των περιστατικών κακοποίησης και αναλαμβάνει τη συγκέντρωση και καταγραφή των αναφορών περιστατικών κακοποίησης ανηλίκων, τη διαβίβασή τους στον αρμόδιο Εισαγγελέα ή στην πλησιέστερη αστυνομική αρχή ή δυνητικά στις Κοινωνικές Υπηρεσίες των Ο.Τ.Α. α' βαθμού, καθώς και τη χωρίς χρονοτριβή παράλληλη ενημέρωση της διοίκησης του φορέα.

Ειδικότερα στον τομέα της εκπαίδευσης οι πυλώνες αναγνώρισης και πρώτης διαχείρισης ορίζουν τις δομές εκπαίδευσης ως πρωταρχικές στις διαδικασίες προστασίας του παιδιού από κακοποίηση, παραμέληση χάρη στην στενή σχέση εμπιστοσύνης που αναπτύσσεται μεταξύ εκπαιδευτικών και παιδιών. Σύμφωνα με το άρθρο 23 του νόμου 3500/2006: «εκπαιδευτικός της πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ο οποίος, κατά τον εκτέλεση του εκπαιδευτικού του έργου, με οποιονδήποτε τρόπο πληροφορείται ή διαπιστώνει ότι έχει διαπραχθεί σε βάρος μαθητή έγκλημα ενδοοικογενειακής βίας, ενημερώνει, χωρίς καθυστέρηση, τον διευθυντή της σχολικής μονάδας. Ο διευθυντής της σχολικής μονάδας ανακοινώνει, αμέσως, την αξιόποινή πράξη στον αρμόδιο εισαγγελέα, σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου 37 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ή στην πλησιέστερη αστυνομική αρχή. Την ίδια υποχρέωση έχουν οι εκπαιδευτικοί και οι διευθυντές των ιδιωτικών σχολείων, καθώς και οι υπεύθυνοι των πάσης φύσεως Μονάδων Προσχολικής Αγωγής».

Εκτίμηση κινδύνου και προσδιοριστές-δείκτες ανίχνευσης επικινδυνότητας

Επικινδυνότητα θεωρείται η πιθανότητα να προκύψει ένα συγκεκριμένο δυσμενές αποτέλεσμα, λόγω της ύπαρξης/δράσης συγκεκριμένων δυσμενών παραγόντων στη ζωή ενός ατόμου. Όσον αφορά τα παιδιά υπάρχουν και μπορούν να αναγνωριστούν συγκεκριμένοι παράγοντες αυξημένης επικινδυνότητας που προκαλούν ή ενδέχεται να προκαλέσουν σημαντική βλάβη, λόγω του ευάλωτου της ηλικίας τους. Σε αυτές τις περιπτώσεις απαιτείται η παρέμβαση όλων των προσώπων που συμμετέχουν στην ανατροφή, διαπαιδαγώγηση ή την εκπαίδευσή τους. Περισσότερο δε για τα παιδιά που ήδη έχουν εκτεθεί σε κίνδυνο ή και έχουν βιώσει κακοποιητικές εμπειρίες, η διερεύνηση και αξιολόγηση συγκεκριμένων παραγόντων-δεικτών προσφέρει την δυνατότητα ανίχνευσης της κακοποίησης αλλά και διάγνωσης, διαπιστώνοντας σε ποιο βαθμό υπάρχει κίνδυνος επανάληψης της εμπειρίας και ποιες είναι οι συνέπειες της συνεχούς έκθεσης του παιδιού σε τέτοιου είδους καταστάσεις (Ινστιτούτο υγείας του παιδιού, 2013).

Ως παράγοντες προσδιοριστές – δείκτες επικινδυνότητας ορίζονται όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που αυξάνουν την πιθανότητα τα παιδιά να υποστούν κακοποίηση ή παραμέληση. Η ανίχνευση των δεικτών-προσδιοριστών επικινδυνότητας είναι πολυπαραγοντική διαδικασία και αφορά το περιβάλλον δραστηριοποίησης του παιδιού, των φυσικών γονέων ή φροντιστών του και όλων των άλλων προσώπων με τα οποία έρχεται σε επανειλημμένη επαφή. Ωστόσο είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι, οι προσδιοριστές επικινδυνότητας δεν αποτελούν από μόνοι τους διαγνωστικούς δείκτες παιδικής κακοποίησης ή/και παραμέλησης. Αυτό σημαίνει ότι η ύπαρξή τους δεν προεξοφλεί την βεβαιότητα ότι το παιδί κακοποιείται ή ότι βρίσκεται σε κίνδυνο, αλλά ότι από την στιγμή της επισήμανσής τους πιθανά υπάρχουν λόγοι, που οι ειδικοί και αρμόδιοι από την νομοθεσία κοινωνικοί λειτουργοί και ψυχολόγοι, θα πρέπει να διερευνήσουν περαιτέρω και διεξοδικά στο περιβάλλον του παιδιού, έτσι ώστε να καταλήξουν στην διαγνωστική εκτίμηση-ετυμηγορία τους για την ύπαρξη κινδύνου ή όχι για το παιδί. Οι προσδιοριστές επικινδυνότητας είναι συγκεκριμένα χαρακτηριστικά σημάδια που μπορούμε να

**9ο Διεθνές Συνέδριο
για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας
Λάρισα, 20, 21 & 22 Οκτωβρίου 2023**

παρατηρήσουμε συνήθως στην συμπεριφορά αλλά και στις ψυχοσυναισθηματικές εκδηλώσεις: α) στο άτομο-παιδί, β) στους γονείς/φροντιστές, γ) στην οικογένεια δ) στο περιβάλλον διαβίωσης του παιδιού (Χατζηνικολάου κ.α., 2015).

Προσδιοριστές-δείκτες ανίχνευσης επικινδυνότητας που αφορούν το παιδί

Η προσεκτική παρατήρηση από μέρους όλων όσων έρχονται σε επαφή με το παιδί στο σχολικό αλλά και το ευρύτερο περιβάλλον όπου δραστηριοποιείται, μπορούν να επισημάνουν σημάδια ως πιθανές ενδείξεις παραμέλησης του. Τέτοιες ενδείξεις που μπορούν να γίνουν με την απλή παρατήρηση είναι όπως όταν είναι κουρασμένο όλες τις ώρες (συνήθως του λείπει ύπνος), έχει συχνές αδικαιολόγητες απουσίες από το σχολικό πλαίσιο ή έρχεται πολύ συχνά αργοπορημένο, η εικόνα που εμφανίζει η προσωπική του υγιεινή είναι ελλιπής και διαπιστώνουμε ότι είναι απεριποίητο, βρώμικο ή δύσοσμο, έχει μειωμένο σωματικό βάρος ή παραμένει συνεχώς κάτω από την ανάλογη καμπύλη βάρους συγκριτικά με τα φυσιολογικά επίπεδα της ηλικίας του, εμφανίζεται συχνά με ακατάλληλο ντύσιμο σε σχέση με τις καιρικές συνθήκες (Αγάθωνος - Γεωργοπούλου, 1998). Όσον αφορά την ψυχολογική του κατάσταση παρατηρούμε ότι έχει μειωμένη ψυχο-κοινωνική ανταπόκριση σε ερεθίσματα, παρουσιάζει καταθλιπτικά συμπτώματα, όπως απόσυρση και αδιαφορία, μπορεί να εμφανίσει διαφορετικές μορφές διαταραχών προσωπικότητας που δεν μπορούν να εξηγηθούν, δεν ακολουθούνται τα ιατρονοσηλευτικά πρωτόκολλα ιατροφαρμακευτικών εξετάσεων, εμβολιασμών και ελέγχων της σωματικής και ψυχοσυναισθηματικής του ανάπτυξης και υγείας.

Τα χαρακτηριστικά σημάδια που μπορούν να βοηθήσουν στην ανίχνευση της σωματικής κακοποίησης αφορούν ανεξήγητους τραυματισμούς από μη φυσικά αίτια (π.χ. ατυχήματα που δεν οφείλονται στο παιχνίδι) και σημάδια που δεν μπορούν να προκληθούν με συγκεκριμένες μορφές σε συγκεκριμένα μέρη του σώματός του, αφρόντιστες πληγές και τραύματα, πολλαπλά σημάδια σε διαφορετικά στάδια επούλωσης, μώλωπες στο σώμα που λόγω σχήματος παρατέμπουν στη χρήση συγκεκριμένων αντικειμένων για σκόπιμη χρήση σωματικής βίας π.χ. γρατζουνιές και μώλωπες σε χέρι ή δάχτυλα, σημάδια από κάψιμο τσιγάρου ή δάγκωμα, σημάδια από ανθρώπινη παλάμη (Αγάθωνος - Γεωργοπούλου, 1998).

Με την συμπεριφορά του το παιδί εξωτερικεύει αυτό που βιώνει, το προβάλλει προς τα έξω προσπαθώντας να το γνωστοποιήσει και χρησιμοποιώντας τη μη λεκτική επικοινωνία να εκφράσει τα όσα αρνητικά βιώματα υπομένει. Αυτό γίνεται με το να παρουσιάζει αφύσικα ή και ξαφνικά συγκριτικά με το παρελθόν επιθετικότητα που μπορεί να εκφράζεται είτε άμεσα με έντονα ξεσπάσματα θυμού, είτε μέσα από μια χειριστική, παθητικο-επιθετική συμπεριφορά, υπερ-επαγρύπνηση, ευερεθιστότητα, «παγωμένο βλέμμα». Επίσης ενώ φαίνεται να είσαι σε υπερ-εγρήγορη, παρατηρώντας πολύ προσεκτικά ότι συμβαίνει στον περιβάλλοντα χώρο, μπορεί να μην ανταποκρίνεται και να μην αντιδρά, δείχνει ανεξήγητο φόβο να πάει στο σπίτι του ή τρέχει μακριά στην παρουσία κάποιου γονέα/φροντιστή. Έχει φόβο και εμφανίζει αποστροφή στο άγγιγμα και στη σωματική επαφή (αντί να παράγει θετικά συναισθήματα το άγγιγμα και η σωματική επαφή γίνονται αντιληπτά ως σωματική απειλή). Είναι απρόθυμο να αλλάξει ρούχα για να λάβει μέρος σε αθλητικές δραστηριότητες και προσπαθεί να καλύπτει τα όλα τα μέρη του σώματός του όπως π.χ. χέρια και πόδια, ακόμη και όταν ο καιρός είναι ζεστός, έτσι ώστε να μην φαίνονται τα σημάδια που φέρει στο σώμα του. Εμφανίζει κατάθλιψη, χαμηλή αυτοεκτίμηση, κατήφεια, στεναχώρια ή απάθεια ή απόσυρση. Στο σχολείο παρουσιάζει χαμηλή σχολική επίδοση, διαταραχές συμπεριφοράς, υπερβολική σοβαρότητα σε σχέση με τους συνομηλίκους, περιορισμένο αυθορμητισμό ενώ σε περιπτώσεις σοβαρής κακοποίησης έχουν παρατηρηθεί «ψυχωσικές» αντιδράσεις όπου χάνεται η επαφή με την πραγματικότητα (Ιατρονετ; Υπουργείο Παιδείας και πολιτισμού, 2017).

**9ο Διεθνές Συνέδριο
για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας
Λάρισα, 20, 21 & 22 Οκτωβρίου 2023**

Στις περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης και παρόλο που τα σωματικά σημάδια δεν είναι εμφανή και μπορούν να διαπιστωθούν συνήθως μόνον κατόπιν ιατροπαιδαγωγικής εξέτασης, ωστόσο μπορούμε να παρατηρήσουμε ως φυσικούς δείκτες στο παιδί συγκεκριμένα σημάδια όπως πόνο, φαγούρα στις κολπικές ή πρωκτικές περιοχές τα οποία προκαλούν δυσφορία ή και δυσκολία όταν το παιδί περπατά ή κάθεται. Μέσα στα παιχνίδια εκφράζει έντονα στοιχεία σεξουαλικής δραστηριότητας και εμφανίζει αφύσικη και προχωρημένη σεξουαλική γνώση βάσει της ηλικίας του. Σε παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας κάνει χρήση βίας, απειλής ή δωροδοκίας προς μικρότερα ή πιο αφελή παιδιά για να συμμετέχουν σε δραστηριότητες που περιέχουν σεξουαλική δραστηριότητα. Έχει υπερβολικό φόβο να επισκεφτεί ιατρικά και διαγνωστικά κέντρα και δείχνει απροθυμία συναίνεσης σε ιατρικές πράξεις. Σε μεγαλύτερης ηλικίας παιδιά όπου έχει αρχίσει η σεξουαλική δραστηριότητα, ενδείξεις αποτελούν οποιαδήποτε σεξουαλικά μεταδιδόμενη ασθένεια και η εγκυμοσύνη σε έφηβες κοπέλες (Βρετανική Εθνική Εταιρεία για την Πρόληψη της Κακοποίησης του Παιδιού; Υπουργείο Παιδείας και πολιτισμού, 2017).

Στους δείκτες συμπεριφοράς του παιδιού μπορούμε να διακρίνουμε έκφραση φόβου ή αποφυγή απέναντι σε ένα συγκεκριμένο άτομο ή χώρο ιδιαίτερα σε περιστάσεις που περιλαμβάνουν την σωματική έκθεση π.χ. αθλητικές δραστηριότητες ή δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου, που μπορεί να οδηγήσουν σε αντιδράσεις φυγής από το σπίτι ή και άρνησης να συνεχίσει να πηγαίνει σε συγκεκριμένους χώρους π.χ. χώρους άθλησης, προαύλιο σχολείου όπου σύχναζε προηγουμένως. Οι φιλικές σχέσεις μεταξύ συμμαθητών αλλά και συνομηθίκων περιορίζονται και παρατηρούνται τάσεις απομόνωσης. Υπάρχει αναιτιολόγητη κατοχή δώρων, νέων ρούχων και άλλων αντικειμένων ή χρημάτων άγνωστης προέλευσης, που μπορεί να είναι προϊόντα δωροδοκίας από τον δράστη για να εξασφαλίσει/εξαγοράσει την σιωπή του παιδιού. Ο φόβος που βιώνει το παιδί ενδέχεται να συνοδεύεται και με ξαφνική ανεξήγητη αλλαγή στη συμπεριφορά, όπως επίσης με εφιάλτες, διαταραχές στην όρεξη (π.χ. ανορεξία/βουλιμία/υπερφαγία). Στα μικρά σε ηλικία παιδιά συνοδεύεται με εφιάλτες ή ενούρηση, ενώ σε μεγαλύτερης ηλικίας με ακραίες ενέργειες αυτοτραυματισμού, αυτο-ακρωτηριασμού, απόπειρες αυτοκτονίας, κατάχρηση ναρκωτικών/αλκοόλ (Γιωτάκος και Πρεκατέ, 2006).

Στις περιπτώσεις συναισθηματικής κακοποίησης παρατηρούμε όσον αφορά τους φυσικούς δείκτες μειωμένη ψυχοκοινωνική αλλά και σωματική ανάπτυξη του παιδιού. Μπορούμε να παρατηρήσουμε ξαφνικές διαταραχές ομιλίας, ψυχαναγκαστική νευρική συμπεριφορά, όπως το συνεχές και συχνό στριφογύρισμα των μαλλιών, υπερβολική έλλειψη εμπιστοσύνης προς τρίτους. Τα παιδιά αυτά ως άμυνα εκφράζουν έντονα την ανάγκη για αποδοχή, έγκριση, προσοχή και αγάπη, λόγω της απόρριψης και της συνεχούς αρνητικής κριτικής που δέχονται. Επίσης λόγω της συσσώρευσης επικρίσεων εμφανίζουν υπερβολικό φόβο να μην κάνουν λάθη και προκαλέσουν την συναισθηματική τιμωρία-επίκριση γι αυτό και εμφανίζουν αδυναμία να διαχειριστούν τον έπαινο και την λεκτική επιβράβευση (π.χ. στα πλαίσια των σχολικών επιδόσεων ή δραστηριοτήτων). Για να αποφύγουν αρνητικούς χαρακτηρισμούς δείχνουν απροθυμία να παίξουν ή και να συμμετέχουν σε ομαδικές δραστηριότητες και αυτοθυματοποιούνται στο σχολικό πλαίσιο και στις γενικότερες κοινωνικές συναναστροφές του (Πρεκατέ και Γιωτάκος, 2005).

Προσδιοριστές-δείκτες ανίχνευσης επικινδυνότητας που αφορούν τους γονείς φροντιστές

Η ερμηνεία των στοιχείων κακοποίησης – παραμέλησης δείχνουν ότι, οικογένειες όπου κυριαρχούν οι συγκρουσιακές σχέσεις, οι διαπληκτισμοί ως τρόποι επίλυσης διαφορών, η χρήση σωματικής τιμωρίας ως αποδεκτού μέσου ανατροφής και διαπαιδαγώγησης των παιδιών, γονείς που έχουν ιστορικό κακοποίησης ή έκθεσης σε ενδοοικογενειακή βία κατά την παιδική τους ηλικία, αποτελούν δυνητικούς εκφραστές δεικτών επικινδυνότητας, καθώς

**9ο Διεθνές Συνέδριο
για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας
Λάρισα, 20, 21 & 22 Οκτωβρίου 2023**

συνήθως ασυνείδητα και τραυματικά μεταφέρουν τα δικά τους αρνητικά βιώματα στα παιδιά τους. Γονείς ή φροντιστές που έχουν προβλήματα αλκοολισμού ή χρήσης ουσιών, προβλήματα σωματικής υγείας (ιδιαίτερος τα χρόνια νοσήματα), προβλήματα ψυχικής υγείας (νευρώσεις, ψυχώσεις κ.ά.). μπορεί να δρουν και να συμπεριφέρονται κακοποιητικά. Επίσης οικογένειες που ταπεινώνουν και απορρίπτουν τα παιδιά, οικογένειες που λόγω δυσμενών οικονομικών συνθηκών ζουν μέσα σε στερητικά περιβάλλοντα κάλυψης βασικών αναγκών λόγω ανεργίας, ανεπαρκούς εισοδήματος ή έλλειψης σταθερής στέγης, οικογένειες με γονείς με παραβατική συμπεριφορά, συγκαταλέγονται μεταξύ όσων πρέπει να έχει υπόψη του κατά την ανίχνευση και εκτίμηση επικινδυνότητας ο επαγγελματίας (Πρεκατέ 2008, Ινστιτούτο υγείας του παιδιού 2013). Σημαντικό να επισημανθεί είναι και οι οικογένειες με γονείς υπεραπασχολημένους, που στην πραγματικότητα είναι συναισθηματικά απόντες για τα παιδιά τους, και αρκετές φορές χωρίς να το συνειδητοποιούν φροντίζουν μόνο για την υλική κάλυψη των αναγκών και δεν παρέχουν την απαραίτητη συναισθηματική επαφή και φροντίδα και παραμελούν την ψυχοσυναισθηματική διάσταση της ανάπτυξης των παιδιών τους (Κόφφας, 2023).

Περαιτέρω στοιχεία που αναφέρονται σε δυνητικούς δείκτες επικινδυνότητας που αφορούν τους γονείς/φροντιστές είναι η συναισθηματική ανωριμότητα, η διαθεσιμότητα με την αφιέρωση ελλιπούς χρόνου για το παιδί και η αυξημένη ανάγκη κάλυψης δικών τους αναγκών (αντιστροφή ρόλου γονέα - παιδιού), η μειωμένη ικανότητα ελέγχου των παρορμήσεων, οι ανεπαρκείς δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων ή διαχείρισης αγχογόνων καταστάσεων, η αδυναμία αναγνώρισης και κατανόησης των αναπτυξιακών σταδίων του παιδιού, η έλλειψη ορίων και οικογενειακών κανόνων, η κακή αλληλεπίδραση με το παιδί. Οι έφηβοι ή νέοι γονείς/φροντιστές με την παροδική παρουσία τους ως βιολογικοί φροντιστές, το μεγάλο μέγεθος της οικογένειας (πολυμελείς οικογένειες) και η μονογονεϊκή οικογένεια (λόγω έλλειψης χρόνου για την ενασχόληση με το παιδί), όπως και παιδιά που έρχονται στον κόσμο ως αποτέλεσμα μιας ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης, ή παιδιά με ειδικές ανάγκες συχνά σχετίζονται με φαινόμενα κακοποίησης και παραμέλησης (Υπουργείο Παιδείας και πολιτισμού - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2017; Ινστιτούτο υγείας του παιδιού, 2015).

Πολυπολιτισμικά στοιχεία επίσης παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανίχνευση της κακοποίησης παραμέλησης για άτομα και οικογένειες που προέρχονται από χώρες σε πόλεμο, έχουν εκτεθεί σε ρατσισμό και διακρίσεις διαφόρου είδους και λόγω έλλειψης δικτύου κοινωνικής υποστήριξης ζουν σε συνθήκες κοινωνικής απομόνωσης. Ο εκπαιδευτικός που συναντά γονείς ή φροντιστές οι οποίοι δίνουν ασαφείς, μη-πειστικές ή και καθόλου εξηγήσεις για περίεργα είδη τραυματισμών του παιδιού, παρουσιάζουν αντιφατική ή αταίριαστη ερμηνεία των κακώσεων σε σύγκριση με αυτή που δίνεται από το παιδί αλλά και όταν οι γονείς καθυστερούν να αναζητήσουν βοήθειας στη φροντίδα τραυμάτων, οφείλει να είναι σε εγρήγορση για πιθανή κακοποίηση του παιδιού. Επίσης όταν ενώ καλεί τους γονείς στο σχολείο να συζητήσουν για σχολικά, εκπαιδευτικά αλλά και θέματα συμπεριφοράς του παιδιού τους, οι γονείς εμφανίζονται απρόθυμοι, ή αποφεύγουν συστηματικά τις συναντήσεις και δεν ανταποκρίνονται.

Συμπεράσματα

Καθώς η βιβλιογραφία για την κακοποίηση – παραμέληση παιδιών αποδεικνύει ότι στην πλειοψηφία της δυστυχώς αυτή λαμβάνει χώρα ως επί το πλείστον στο οικογενειακό περιβάλλον από τους ίδιους τους γονείς φροντιστές (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, 2020) αναδεικνύεται ο σημαντικός ρόλος του εκπαιδευτικού στην ανίχνευσή της. Διότι ο εκπαιδευτικός είναι από τους πρώτους που θα μπορούσε να αναγνωρίσει ενδείξεις - χαρακτηριστικά στη συμπεριφορά του παιδιού, καθώς ανήκει στα άτομα που περνά αρκετές ώρες στην καθημερινότητα του παιδιού μέσα στην εκπαιδευτική δομή. Η

**9ο Διεθνές Συνέδριο
για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας
Λάρισα, 20, 21 & 22 Οκτωβρίου 2023**

αναγνώρισης της συμπτωματολογίας της κακοποίησης ή η άγνοια της προβλεπόμενης διαδικασίας μπορεί εύκολα να αντιμετωπιστεί. Η αναφορά των περιστατικών κακοποίησης είναι υποχρέωση και μέρος του εκπαιδευτικού λειτουργήματος. Η σκέψη/επιφύλαξή τους ότι η παρέμβαση της πολιτείας πολλές φορές δεν φέρνει το επιθυμητό αποτέλεσμα είναι χειρότερη από την συνέχιση έκθεσης του παιδιού σε κίνδυνο.

9ο Διεθνές Συνέδριο για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας Λάρισα, 20, 21 & 22 Οκτωβρίου 2023

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ

Για παιδιά μικρότερης ηλικίας:

Για παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας:

**9ο Διεθνές Συνέδριο
για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας
Λάρισα, 20, 21 & 22 Οκτωβρίου 2023**

(πηγή: The Lancashire Safeguarding Children Board)

Αναφορές

Αγάθωνος – Γεωργοπούλου, Ε. (1998). *Οδηγός για την αναγνώριση και αντιμετώπιση της κακοποίησης και παραμέλησης του παιδιού*. Αθήνα: Τεχνόγραμμα.

Αγάθωνος, Ε. & Γεωργούδη, Ν. (2009). Σεξουαλική παραβίαση στο: Νικολαΐδης, Γ. & Σταυριανάκη, Μ., *Βία στην Οικογένεια: Τεκμηριωμένη Πρακτική και Τεκμήρια από την Πρακτική*. Αθήνα: ΚΨΜ.

Australian Institute of family studies. (2011). Ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2023 από: https://aifs.gov.au/sites/default/files/publication-documents/issues15_2.pdf

Βρετανική Εθνική Εταιρεία για την Πρόληψη της Κακοποίησης του Παιδιού. Ανακτήθηκε 17 Ιουνίου 2023 από: <https://www.nspcc.org.uk/preventing-abuse/keeping-children-safe/healthy-sexual-behaviour-children-young-people/>

Γιωτάκος, Ο. & Πρεκατέ, Β. (2006). *Σεξουαλική κακοποίηση: Μυστικό; Όχι πια*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Διεθνής σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού. (1992). ΦΕΚ 192 τ.Α, Ανακτήθηκε 8 Ιουνίου 2023 από: <https://www.refworld.org/cgi-bin/telex/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bcbf83a2>

Ιατρονέτ. Ανακτήθηκε 15 Ιουνίου 2023 από: <https://www.iatronet.gr/iatriko-lexiko/paidiki-kakopoiisi.html>

Ινστιτούτου υγείας του παιδιού. (2013). *Οδηγός εφαρμογής του πρωτοκόλλου διερεύνησης, διάγνωσης και διαχείρισης κακοποίησης – παραμέλησης παιδιών για επαγγελματίες*. Αθήνα, Ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2023 από: <https://ich.gr/%ce%b4%ce%b9%ce%b5%cf%85%ce%b8%cf%85%ce%bd%cf%83%ce%b7-%cf%88%cf%85%cf%87%ce%b9%ce%ba%ce%b7%cf%83-%cf%85%ce%b3%ce%b5%ce%b9%ce%b1%cf%83-%ce%ba%ce%b1%ce%b9-%ce%ba%ce%bf%ce%b9%ce%bd%cf%89%ce%bd%ce%b9/>

Ινστιτούτο υγείας του παιδιού. (2015). *Πρωτόκολλο διερεύνησης, διάγνωσης και διαχείρισης κακοποίησης παραμέλησης παιδιών*. Αθήνα. Ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2023 από: https://www.seepeaa.gr/dp/pdf/107_1_%CE%94%CE%99%CE%91%CE%A7%CE%95%CE%99%CE%A1%CE%99%CE%A3%CE%97%CE%A3%CE%9A%CE%91%CE%9A%CE%9F%CE%A0%CE%9F%CE%99%CE%97%CE%A3%CE%97%CE%A3.pdf

Κόφφας, Σ. (2023). Κακοποίηση παιδιών. Πρόληψη και διαχείριση. Ημερίδα Διεθνούς Κοινωνικοπαιδαγωγικού φόρουμ Αλεξανδρούπολης. Αλεξανδρούπολη 6 Μαΐου 2023, Ανακτήθηκε 15 Ιουνίου 2023 από: <https://www.youtube.com/watch?v=dllIvFmBfGI>

Lancashire Safeguarding Children Board. *Risk Sensible Framework for Multi Agency partners*. Ανακτήθηκε 15 Ιουνίου 2023 από: <http://www.lancshiresafeguarding.org.uk/media/34101/multi-agency-risksensible-framework-web-.pdf>

Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας. (2020). Geneva. Ανακτήθηκε 8 Ιουνίου 2023 από: <https://www.who.int/teams/social-determinants-of-health/violence-prevention/global-status-report-on-violence-against-children-2020>

Πρεκατέ, Β. & Γιωτάκος, Ο. (2005). *Οδηγός εκπαιδευτικών και γονέων για την ανίχνευση της παιδικής κακοποίησης*. Αθήνα: Βήτα ιατρικές εκδόσεις.

Πρεκατέ, Β. (2008). *Η κακοποίηση του παιδιού στο σχολείο και την οικογένεια. Πώς μπορούν οι γονείς, οι εκπαιδευτικοί και οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας να συμβάλλουν στην παιδική προστασία και ευημερία*. Αθήνα: Βήτα.

Υπουργείο Παιδείας και πολιτισμού - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. (2017). *Εγχειρίδιο εκπαιδευτικού για αναγνώριση και διαχείριση περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών*. Αθήνα: Υπηρεσία ανάπτυξης προγραμμάτων.

**9ο Διεθνές Συνέδριο
για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας
Λάρισα, 20, 21 & 22 Οκτωβρίου 2023**

Χατζηνικολάου, Κ. & Γυφτοπούλου, Α. & Παππά, Β. & Ροϊνιώτη, Ε. (2015). *Οδηγός για την ανίχνευση ανήλικων θυμάτων εμπορίας ανθρώπων: Εγχειρίδιο χρήσης του εργαλείου SESN*. Αθήνα. Ανακτήθηκε 14 Ιουνίου 2023 από: <file:///C:/Users/arbeit/Downloads/---SESN1.pdf>